

BOQONNAA 1

BU'UURAALEE MIIDIYAAF BARREESSUU

Seensa

Addunyaa kun yeroo ammaa jaarraa odeeffannoo keessa jirti. Odeeffannoon haala jiruu fi jireenya ilmaan namaa keessatti waan murteessaadha. Odeeffannoon akkanatti haalaan barbaachisu kun yoo karaa qindaa'ee fi toora ykn miidiyaa sirrii fayyadamuudhaan hawaasa biraan gahame jiruu fi jireenya hawaasaa akkasumas guddina biyya tokkoo gara fooyyetti ceesisuuf gahee olaanaa qaba.

Kana gochuu keessatti miidiyaaleen gahee guddaan qabu. faaydaaleen miidiyaan hawaasa keessatti qaban heddu ta'anis, Dimokiraasii babal'isuu fi bulchiinsa gaarii fiduu, Aadaa ummataa dhaloota haaraaf dabarsuu, odeeffannoo si'ataa fi kaka'uumsa uumu hawaasaaf gabaasuun guddina biyya ariifachiisuu fi kkf isaan muraasadha.

Ogummaa Gaazexeessummaa keessatti haala ogummichi eeyyamuun miidiyaalee fayyadamuudhaan odeeffannoo hawaasaaf dabarsuun jijjiirama waaraa hawaasa keessatti fiduun barbaachisaadha.

Akka Uyo (1987:2) DeFluer fi Dennis waabeffachuudhaan ibsutti, Miidiyaa jechuun meeshaa fageenya dheeraa fi yeroo gabaabaa keessatti odeeffannoo hawaasa bal'aaf daddabarsu jechuudha. Gama biraatiin miidiyaa jechuun daandii hawaasa bal'aa ittiin qunnamnuu jechuudha.

Miidiyaaleen akka Raadiyoo, TV, Galaalachaa fi barruulee toora tamsaasa odeeffannoo isaaniitti fayyadamuudhaan odeeffannoowwan garaa garaa hawaasa bal'aa biraan gahuu danda'u.

Kanaafuu, Gaazexeessitoonni ykn barreessitoonni miidiyaa odeeffannoo hawaasa bal'aa bira gahu kana haala dhaggeeffattoota ykn dubbistoota biratti fudhatama argachuu danda'uun qindeessanii barreessuu qabu.

Kana keessattis Gaazexeessitoonni ykn barreessitoonni miidiyaa yeroo hundaa hojii odeeffannoo funaanuu, barreessuu fi tamsaasuu keessa jiruu jiru waan ta'eef hubannoo gahaa qabaachuu qabu.

Waa'ee hojii miidiyaa irratti hubannoo gadi fageenyaa qabaachuun miidiyaadhaaf akka gaaritti akka barreessaniif fayyada.

Miidiyaan amaloota armaan gadii qaba:-

- ❖ Salphumatti hubatamuu
- ❖ Yeroo hundaa yeroo wajjiin waan deemuuf ariitiin hojjata
- ❖ Uumamuma isaatti hawaasa bal'aa biratti beekkama

Miidiyaan hawaasa bal'aa bakka bu'ee hojjata waan ta'eef hawaasa hojjatuuf san haala barbaadameen tajaajiluu qaba.

Ergaawwan miidiyaan darban:-

Oduu (news stories)- kunis odeeffannoo dhugaa, loogii irraa bilisa ta'e, sirrii fi yeroo isaa eeggate gaaffilee 6n oduun tokko deebisuu qabu xiyyeeffannaa keessa galchuudhaan kan hojjatamuudha.

Balballoomii oduu (News analysis/detail) – kana jechuunis oduulee sirrtti balballoomuu barbaachisan adda qoqqooduudhaan dhiyeessuudha.

Dhaadhesa (advertising/commercial) – kunis odeeffannoowwan tajaajila ykn omisha tokko beeksisfchuuf maxxanfaman ykn tamsa'an kan kafaltiidhaan raawwatamaniidha.

Barreeffamoota seenessaa

Marii garaa garaa

Diraamaa

Xalayoota dubbistootaa fi k.k.f

Gufuuwwaan miidiyaaf barreessuu irratti qunnaman

Hojiin miidiyaadhaa yeroon, mallaqnii fi dadhabbiin guddaan kan itti bahuudha. Haa ta'uu malee yeroo baay'ee hojjiin dadhabbiin hedduun hojjatame kun fudhatama dhabuu danda'a. Kanaafuu ogeessi barreessaa miidiyaa tokko waan hojjatu san akkamitti akka hojjatuu fi kaayyoo maaliif akka hojjatu beekuu qaba. Gufuuwwaan/danqaaleen armaan gadii wayta miidiyaaf barreessinu nu qunnamuu danda'u:-

1. Ergaa (message)

Wayta miidiyaadhaaf barreessitu ergaa wanta barreessituu san xiyyeeffannoo keessa

galchuudhaan barreessuun barbaachisaadha. Oduun kallattimaan duubbifamuu fi kan balbaloonii barbaadu garaa gara. Akkasumas haalli Oduun itti barraahu fi dhaadhessi itti barraahu garaa gara. Fkn ;- barreeffamni dhaadhessaaf barraahu amansiisaa (persuasive) ta'uu qaba. Akkasumas dhaadhessii fi barreeffamni ykn odeeffannoon seenessaa tokko bashannansiisaa ta'uu danda'u. kana keessatti xiyyeeffannoon kan itti kennamuu qabu ergaa isaan dabarsaniidha.

2. Qaama ergaa dabarsu (messenger)

Barreessan miidiyaa tokko waan barreessu hundaa itti yaade barreessuun qaba. Kanaafuu, Wayta miidiyaadhaaf barreessutti itti yaade jechoota ofii beekuu fi ifa galoo ta'anitti fayyadamee barreessuun barbaachisaadha. Jechoonni tokko tokko namoota birootiif hiika adda addaa waan kennaniif jecha baratamaa fi namoota hedduuf galuu danda'u fayyadamee barreessuun qaba.

Qajeelfamoota Barreeffama Miidiyaa gaarii (principles of good media writing)

Jechoota filatamoo fayyadamuu (concise)

Bareessaan miidiyaa ykn Gaazexeessaan tokko miidiyaadhaaf wayta barreessu jechoota filachuudhaan jechoota muraasa fayyadamuun ergaa hedduu dabarsuu qaba. Akkasumas jechoota salphaa fi baratamaatti fayyadamuun odeeffannoo dhaggeeffattoota ykn dubbistoota biraan gahuu barbaadame salphumatti akka hubataman gochuu qabu.

Qabatama fakkeessuu (making it concrete)

Odeeffannoo waa'ee waan tokkoo irratti barreeffamu Jamaan (audience) haalaan akka hubataniif, barreessaan miidiyaa tokko hamma danda'etti jechoota sammuu dubbistoo ykn dhaggeeffattootaa keessatti fakkii waan sanaa uumuu danda'an fayyadamee barreessuu qaba.

Akka haala dubbii ofiitti barreessuu (Natural)

Barreessaan miidiyaa tokko akka haala dubbii isatti barreessuu qaba. kanas yoo jennu namni miidiyaadhaaf barreessu (Gaazexeessaan) tokko wayta barreessu yeroo hundumaa jechoota idilee qofa fayyadamee barreessuu osoo hin taane akkaataa haala dubbii isaatti, haala hawaasa barreessuuf sana ni hubachiisa jedhee yaadeen barreessuu qaba.

Dubbifamuu (Readable)

Odeeffannoon miidiyaadhaan darbuuf jedhu kamuu dubbifamummaan isaaa mirkanaa'uu qaba. yoo kana hin taane, ergaan darbuuf karoofame sun hubatamuu dhabuu danda'a.

Kanaafuu, barreessaan miidiyaa tokko odeeffannoo wayta barreessuu akka haalaan dubbifamutti barreessuu qaba. kana gochuufis jechoota, himoota fi keeyyataa qindoomina isaanii sirritti eeguun barreessuudha.

Dandeettii barreessaan miidiyaa tokko qabaachuu qabu (Qualities of media writer)

Barreeffamni miidiyaadhaaf barreeffamu barreeffamoota isa birootiin adda. Kanaafuu, barreessitoonni miidiyaa dandeettii cimaa waan adda ta'e tokko barreessuu qabaachuu qabu. Kana jechuunis Gaazexeessaan tokko taatee hawaasa keessatti uumame tokko kan namoonni hin hubatin karaa xiyyeeffannoo itti hin kennin adda baasee karaa hawataa qindeessee barreessuu qaba.

Dandeettiin Gaazexeessaan qabaachuu qabu inni biraa dandeettii kalaqa sammuu (creativity) ti. kunis barreessichi odeeffannoo tokko wayta barreessu jechoota filatamoo erga dabarsuu danda'an fayyadamuudhaan bifa kalaq-sammuu (creative) dhiheessuudhaan odeeffannichaan namoonni akka hawataman gochuu qaba.

Dhimmoota Barreessitoonni Miidiyaa irratti xiyyeefachuu qaban

A. Xiyyeeffannoodhaan barreessuun (Writing with Care)

Kun immoo osoo odeeffannoon hin tamsa'in ykn hin maxxanfamin gulaaltota dhaabbilee Miidiyaatiin sirreeffama. Haa ta'uu malee, duraan dursanii Barreessitoonni Miidiyaa dogoggorri akka hin uumamne itti gaafatamummaadhaan xiyyeeffannoon hojjachuu qabu. Barreessaan Miidiyaa seerluga Afaanichaa haalaan hubatuun, sirna tuqaalee fi jechoota akka gaariitti qindeessuun ergaa barbaadame dubbistoota ykn dhaggeeffattoota biraan gahuu ni danda'a.

Keessummattuu miidiyaa tamsaasaa keessatti haalli odeeffannoon tokko ittiin dubbifamu ergaa barbaadame san dhaggeeffattoota hubachiisuuf murteessaadha waan ta'eef akka sirritti dubbifamutti barreessuun barbaachisaadha.

Haala/Akkaataa ergaa ittiin dabarsan (style)

Barreessitoonni Miidiyaa akkaataa miidiyaa barreessaniif irratti hundaa’uudhaan haala ergaa jamaa isaanii biraan gahaniin beekuu qabu. Dhaabbanni miidiyaa hedduun Dambii akkaataa (style rules) odeeffannoo hawaasa biraan gahan kan mataa ofii qabu. Dambiin akkaataa (style rules) kun immoo kan Barreessitoonni miidiyaa akkaataa miidiyichi odeeffannoo dabarsuuf hordofutti fayyadamuun ergaa barbaadan karaa gabaabaa fi bilchina qabuun dubbistoota ykn dhaggeeffattoota biraan gahuu danda’aniin kan isaan akeekuudha.

Ifa galeessummaa (clarity)

Barreeffamni harkaa gaariin barreeffama miidiyaa gaariidha jechuu hin dandeenyu. Kana jechuun barreessaan miidiyaa tokko dubbifamummaa barreeffamichaa qofarratti xiyyeeffachuu osoo hin taane jechoonnii fi himoonni barraahan akkaataa seera Afaanichaa egaaniin ta’uu xiinxaluu qaba. Yoo kana hin taane dhaggeeffattoonni ykn dubbistoonni ergaa darbuudhaaf barbaadame sana salphumatti hubachuu hin danda’an.

Gabaabumatti, barreessaan miidiyaa tokko gabaasaa fi Oduun inni barreessu hundi karaa ifa galeessa ta’een barraahu qaba.

Qabxiilee ijoo armaan gadii hordofuun barbaachisaadha:-

Yeroo hundumaa jechoota sasalphaa fi baratamaa fayyadamuun

Seerlugaa fi sirna tuqaalee sirriitti fayyadamuun

Qindoomina keeyyata akeektuu (lead) fi qaama (body) oduu eeguun barreessuun

Gochima raawatamaa (active voice) fayyadamuun

Maqibsoota baayyee fayyadamuu fi waa’ee barreeffamu sana haalaan ol kaasuu (exaggeration) irraa of qusachuu

Barreeffamni miidiyaa gaariin qabiyyee wanta irratti barraahu sana irratti hundaa’uudhaa daangeffama qabaachuu qaba.

Barreeffamani ykn oduun gabaabaan battalumatti gocha tokko himuuf/ibsuf kan fayyadu yoo ta’u barreeffamni dheeraan immoo duubistoonni suuta jedhanii haala tasgabbaa’aa ta’een akka hubatniif barreeffama. Kana jechuun yeroo hundumaa barreessaan miidiyaa tokko odeeffannoowwan gabaabaa fi dheeraa barreessuu qaba osoo hin taane akkaataa qabiyyee odeeffannichaa irratti hundaa’uudhaan daangessuu qaba jechuudha.

Wantootaa gaarummaa barreeffama miidiyaa dhabsiissuu danda'an

A. Odeeffannoon yoo barbaachisaa ykn hawataa hin taane (If the story is not interesting)

yeroo hundumaa odeeffannoon barraahu barbaachisummaan ykn hawatamummaan isaa xiinxalamuu qaba. Kana jechuun odeeffannoon barbaachisaa hin taane tokko yoo barrahe waan fudhatama dhabuuf xiyyeeffannoodhaan dhimma irratti barreeffamu sana filachuu barbaachisaadha. Kanaafuu, barreessaan miidiyaa tokko odeeffannoo hawaasa bal'aaf ni barbaachisa ykn hawatamaadha jedhee yaade irratti barreessuun qaba.

B. Odeeffannoo ifa galeessa hin taane (If the story is too vague or unclear)

Odeeffannoon ifa hin taane yeroo hundumaa akka barreeffama miidiyaa gaarii hin taanetti ilaalama. Kanaafuu, barreessaan miidiyaa yeroo hundaa odeeffannoo barreessu sana dubbistoota ykn dhaggeeffattootaaf ifa akka ta'utti barreessuu qaba.

C. Dhimma odeeffannoon hedduun duraan irratti barreeffamerratti yoo barreeffame (If there are too many stories already on the subject)

Odeeffannoon dimma namoonni hedduun duraan irratti barreessaan irratti barreeffame fudhatama dhabuu danda'a. kun immoo barreeffamicha akka barreeffama miidiyaa gaarii hin taanee waan gufuu itti ta'u keessaa isa tokko. Kanaafuu, barreessaan miidiyaa tokko dhimmoota waaqtawaa fi haaraa ta'an filatee odeeffannoowwan irratti barreessuu qaba.

D. Odeeffannoo Lakkoofsoota hedduu yoo qabaate (If the story has too many figures and statistics)

Namoonni baay'een odeeffannoowwan laakkofsoota hedduu qabate dubbisuu hin jaalatan. Fakkeenyaaf, odeeffannoon kee waa'ee baajataa yoo ta'e karaa gabaabaa fi nuffisiisaa hin taaneen dhiyeessuun barbaachisaadha.

BOQONNAA 2

ODUU BARREESSUU (NEWS WRITING)

Hiika oduu

Adeemsa qunnamtii hawaasaa bal'aa keessatti hayyoonni sabqunnamtii hiika oduu isa dhaabbata kaa'uu irratti baay'ee rakkisaadha jedhu. Kunis kan ta'uu danda'eef odeeffannoon namni tooko oduudha jedhu isa biraatiif oduu ta'uu dhabuu danda'a.

Hiikkaawwan oduu armaan gadii hayyoota garaa garatiin barraahaniiru:-

William S. Maulsby defined news thus:

*News is an **accurate, unbiased** account of the significant facts of a **timely happening** that is of interest to the readers of the newspaper that prints the account.*

Akka hiika armaan olitti oduun odeffannoo barbaachisaa taateewwan waaqtawaa irratti dhugaa fi loogii maleedhaan fedhii dubistootaa galaalchaa irratti hundaa'uudhaan kan barraahaniidha.

William G. Bleyer defines it like this:

News is anything timely that interests a number of people; and the best news is that which has the greatest interest for the greatest number.

Akka hiika armaan olittis oduun, wanta waqtaawaa namoonni hedduun dhaggeefachuuf fedha qabaniidha. Akkasumas oduun gaariin oduu namoonni hedduun barbaadaniidha.

Mitchel Chainley defined news as:

The timely report of facts or opinions that hold interest of importance, or both for a considerable number of people.

Akka hiika armaan olittis oduun, **gabaasa dhugaa waaqtawaa** fi **yaada** namoota hedduun barbaadamu ta'uu ni danda'a.

Sam Zelman of CNN says:

News is what is important because of its impact on society; it is what people need to know and what they want to know.

Akka hiika armaan olitti oduun, odeeffannoo barbaachisoo hawaasa irrati dhiibbaa uumuu dandanda'anii fi akkasumas odeeffannoo hawaasni beekuu barbaachisuu fi fedhuu dha.

Akkaataa namooni dhuunfaa fi dhaabbileen sabqunnamtii hiikanitti hikkaawwan oduu baay'een jiraachuu ni danda'u. Haa ta'uu malee, qabxiilee armaan gadiitiin Oduun maal akka ta'e ibsuu ni dandeenya. Oduun:-

- Odeeffannoo haaraa hin dhaga'amne
- Odeeffannoo dhugaa fi taatee waaqtawaa ta'ee kan dhageeffattoota hedduu irratti dhiibbaa uumuu danda'u.
- gabaasa yeroo dhiyootti bahee kan ummanni barbaadu
- Odeeffannoowwan hawaasni jiruu fi jienya isaanii irratti murtiiwwan murteeffachuuf itti garagaaramaniidha.
- Odeeffannoo dhugaa ta'e. odeeffannoon dhugaa hundi garuu oduu ta'uu hin danda'u
- Yaada namoota ta'uu ni danda'a.

Hiikkaawwan namoota garaa garaatiin barreefamanii fi qabxiilee armaan olitti tarreeffaman qaaccessudhaan hiikaan oduu akka armaan gadiitti barraahuu ni dandanda'a:

“Oduu jechuun odeeffannoowan taateewwan haaraa fi waaqtawaa irratti karaa sirrii fi loogii maleetiin sabquumtiilee fayyadamuudhaan hawaasa bal'aa bira gahiiniidha.”

Akaakuu oduu (types of news)

A. Oduu cimaa/hatattamaa (hard news)

Oduun cimaan/hatattamaa oduu fuula jalqaba Galaalchotaa fi toora interneetii irratti arginuu fi kan sabqunnamtiilee tamsaasaa irratti dursa dhageenyuudha.

Fkn: oduu waraanaa, siyaasaa, yakka raawwatame, murtii mana murtiitiin kenname, bu'aan tapha ispoortii fi kkf oduu cimaa ta'uu danda'u.

B. Oduu salphaa (soft news)

Oduun salphaan akka oduu cimaa fuula jalqaba sabqunnamtiileetti kan bahuu miti. Fkn:- oduun waa'ee seenaa jireenya daa'imummaa Atileetii beekkamaa addunyaa kanaa qabatee bahe oduu salphaadha.

Oduu cimaa fi salphaa dursa ykn fuula jaqabaa sabqunnamtiilee irraatti bahuun qofti garagar hin baasu. oduun cimaan jamaan hennasuma/hatattamatti hubachuu ykn argachuu danda'u. Oduu salphaa garuu jamaan hatattamatti hubachuu dhabuu danda'u. Sababni isaas oduu salphaa irratti barreessitoonni jalqaba isaatti fakkeeniyota garaagara fayyadamuun qabxii ijoo odeeffannicha/odeeffannoo barbaadamu gara gidduutti barreessu/dhiyeessu.

CAACCULEE ODUU (ELEMENTS OF NEWS)

1. Waaqtawummaa (timeliness)

Caaculee oduu keessaatti waaqtawummaan isa murteessaadha. Kunis odeeffannoon ykn oduun tokko akkuma taateen tokko uumameen gabaafamuu qaba. Haa ta'uu malee, waqtaawummaan oduu tokkoo akkaataa sabqunnamtii isaan tamsa'aniin irratti hundaa'uu danda'a.

Fkn: Barruun torbeetti maxxanfamu odeeffannoo torbee tokko keessatti raawwatame qabatee yoo maxxanfamu odeeffannoon Barruun sun qabate odeeffannoo waaqtawaa jechuu ni dandeenya. Haa ta'uu malee, televizhiiniin sa'aatii 24 tamsaasu odeeffannoo guyyoota 2n darban keessa raawwatame yoo tamsaase waqtqawummaan odeeffannichaa laafaadha jechuudha.

2. Dhiibbaa (Impact)

Oduun/odeeffannoo sun hawaasa keessaatti ykn namoota hedduutti dhiibbaa uumuu danda'aa? gaafii jedhu kan deebisuudha.

Fkn: Oduun waa'ee saffisaan tamsa'uu Vaayirasii Ebola addunyaa kan irratti namoota hedduutti dhiibbaa uumuu danda'ee jira.

3. Dhiyeenya (proximity)

Taateen uumame tokko naanawa dhihoo keenyatti yoo uumame xiyyeeffannoo itti kennina. Oduun waa'ee taatee nutti dhiyyatuu dursa argachuu qaba jechuudha. Oduun tokko taatee naannawa dhihoo keenyatti uumame yoo ta'e nuuf barbaachisaa ta'aa jechuudha.

Dhiyeenya bakka lamatti qoodnee ilaaluu ni dandeenya.

❖ **Dhiyeenya naannoo (geographical proximity)**

kana yoo jennu oduun taatee naannawa keenyatti uumamee nuuf caalatti barbaachisaadha jechuudha.

Fkn: oduun waa'ee xiyyara Afrikaa kibbaa kufee caccabee Itoophiyaatti dursa hin argatu yoo xiyyaaricha keessa lammiileen Itoophiyaa hin jirre.

❖ **Dhiyeenya fedhii (proximity of interest)**

Kana jechuunis oduu tokko akkaataa fedhii keenyaatiin ilaalla jechuudha.

Fkn: oduun daballii gibiraa daldaloota magaalaa Finfinnee irratti godhame qotee bulootaa Naannawa magaalaa Adaamaa caalaa Daldaloota magaalaa Adaamaatiif dhiyeenya qaba.

4. Walitti bu'iinsa (controversy)

Kunis oduun qophaa'u tokko ummata giddutti garaagarummaa yaadaa uumuu ni danda'a moo hin danda'u kan jedhu kan ibsuudha.

Fkn: oduun biyyoonni Lixaa Vaayraasiin Ebola Afrikaa keessatti akka babal'atuuf callisaniiru jedhu hawaasa addunyaa wal mormisiisaa ture.

5. Beekkamtii (prominency)

Odeeffannoowwan namootaa fi dhaabbilee bebbeekkamoo of keessatti hammatan oduu ta'uu danda'u. namoonni hawaasa ykn namoota hedduu biratti dhageettii fi beekkamtii qaban yaadni isaanii oduu ta'uu ni danda'a.

Fkn: Odeeffannoon waa'ee pirezidaantiin Ameerikaa Donald Trump daqiiqaa sagaltama kubbaa miilaa taphate jedhu battalumatti oduu ta'uu danda'a.

6. Haarawummaa (currency)

Kana jechuunis oduun tokko dhimma haaraa ummanni yeroo amma dubbachaa jiruu ta'uu qaba jechuudha.

Fkn: oduu waa'ee leenjii bala tiraafiikaa hir'isuuf kennamaa jiruu osoo hin taane kan balaa tiraafiikaa har'a uumameetu dursa argata.

7. Addummaa/taatee addaa (oddiy)

Odeeffannoowwan waa'ee waan baratamaa hin taanee/ adda ta'anii oduu ta'uu danda'u. kunis gaaffii wanta hin baratamneetu uumamee jedhu deebisuu danda'a.

Fkn: sareen yoo nama ciniinte wanta baratameedha. Haa ta'uu malee, namni yoo saree ciniine waan hin baratamne waan taateef oduu ta'uu danda'a.

8. Barbaachisummaa (necessity)

Barbaachisummaan caacculee oduu isa kaan irra adda kan ta'eedha. Sababni isaas odeeffannoon caacculee armaan olitti barraahan qabate barbaachisummaan isaa laafaa yoo ta'e oduu ta'uu dhabuu danda'a jechuudha.

Karaalee/maloota oduun ittiin funaannamu (Ways of news gathering)

Karaalee oduu ittiin funaanan sadiitu (3) jiru.

1. **Daawwannaa (observation):** Gabaasaan iddoo taateen sunitti uumametti ykn odeeffannoo jiru sanatti argamee yoo hojjattedha (Reporters goes to the scene of the news.)
2. **Qorannoo (research):** kunis maddoota Odeeffannoo sadarkaa 2^{ffaa} qunnamuu dhaan gabaasa qopheessuun dhiyeessuurratti xiyyeeffata.
3. **Af-gaaffii (Interview)**

Af-gaaffiin adeemsa namoota waliin wal-qunnamuun gaaffilee garaa garaa gaafachuun odeeffannoo fedhii hawaasaa guutu ittii funaanani dha. Gama biraatiin Af-gaaffii jechuun Adeemsa odeef-kennaan tokko odeeffannoo, yaada fi muuxxannoo isaa Kara gaaffii afaaniitiin gabaasaaf qooduudha.

Af-gaaffii (Interview)

Jechuun adeemsa namoota waliin wal-qunnamuun gaaffilee garaa garaa gaafachuun odeeffannoo fedhii hawaasaa guutu ittiii funaanani dha. Gama biraatiin Af-gaaffii jechuun Adeemsa odeef-kennaan tokko odeeffannoo, yaada fi muuxxannoo isaa kara gaaffii afaaniitiin gabaasaaf qooduudha.

Gosoota Af-gaaffii (types of interview)

- ***Af-gaaffii qofaa (Exclusiv Interview)***

Gosoota Af-gaaffii ta'ee kan Gabaasaan tokko qofti irratti hirmaatu dha.

- ***Af-gaaffii Paanalii (panel Interview)***

Af-gaaffii kana keessatti Gabaasaan tokkoo ol miidiyaa tokkorraa irratti hirmaachuu danda'a.

- ***Af-gaaffii dhuunfaa (personality Interview)***

Kunis gosa af-gaaffii ta'ee seenaaa, hojii fi akkaataa jireenya nama tokkoo barreessuu yoo barbaanne itt fayyadamna. Yeroo baay'ee af-gaaffii qofaa irratti hundaa'uun kennama.

- ***Af-gaaffii yeroodhuma sanaa (on-the-spot interview)***

Kunis af-gaaffii yeroo namoonni bebbeekamoo ta'an qaamota mootummaarraa, barnootarraa, abbootii qabeenyaa bebbeekamoo, ayyaanota garaa garaarraafi k.k.f irraa yeroo isaan dhufan kan gaggeeffamuudha.

- ***Af-gaaffii Gartuu (Group Interviews)***

Af-gaaffii kana keessatti gabaastonni hedduuun miidiyaa garaa garaa irraa yeroo irratti hirmaatan jechuu dha.

- ***Af-gaaffii bilbilaa (Telephone Interview)***

Af-gaaffii odeeffannoo funaanuuf bilbilaan raawwatamuudha.

Qajeelfamoota Af-gaaffii milka'aawaa gaggeessuu (Tips of conducting successful Interview)

- ❖ Dhimmaa fi Abbaa gaaffii gaafattu sana qorachuu (research the subject & the source)
- ❖ Beellama qabachuu (make an appointment)
- ❖ Gaaffii qopheessuu (prepare lists of questions)
- ❖ Yaadannoo qabachuu (create shortcuts of note-taking)
- ❖ Waan ittin waraabduu fi dhagaa isaa fudhachuu mirkaneeffadhu.
- ❖ Haalan uffadhu (dress properly)
- ❖ Yeroon argamuu (arrive on time)
- ❖ Akka gabaasaa taate of ibsuu (Introduce as u are a reporter.)
- ❖ Fuula ifaa fi obbolummaadhaan dhiyaadhu (smile & friendly act with the sources.)
- ❖ Waraabuudhaaf Eyyama gaafachuu (Ask permission for recording.)
- ❖ Gaaffilee sassalphoo tokko ykn lama gaafadhuu (ask one or two easy questions.)
- ❖ Yoo waraabduu sagalee ykn maayikii fayydamtee af-gaaffii gaggeessaa jirta ta'e ofii keetii harkatti qabachuu qabda. Odeef-kennaa keetitti kennuu hin qabdu.
- ❖ Gaaffilee mitii fi eyyeedhaan deebi'an hin gaafatain
- ❖ Yoo waraabduu sagalee fayyadamaa jiraattes yaadannoo qabachuu hin dhiisin.
- ❖ Gaaffilee yeroo gaafattu akka qorataa/qorannoo fakkeessitee hin gaafatain.(Do not be prosecutorial in your approach).
- ❖ Osoo gaaffii irra jirtuu wanneen gaarii hin taane dubbachuu irraa of qusadhu
- ❖ Yeroo Af-gaaffii gaggeessitu odeef-kennaa kee ija keessa ilaali.
- ❖ Yeroo af-gaaffii irratti sagalee waraabduu fayyadamaa jiraatte, gaafaaii gaafattuun ala sagaleen akka hin waraabanne gochuu qabda. Odeef-kennaa kee akka hordofaa jirtu mallattolee garaagraatiin itti agarsiisuu qabda.
- ❖ Odeef-kennaa keetti oduu hin baay'isin. Gaaffii barbaaddu kallattiin gaafadhu. (ask your questions as straightforward as possible).
- ❖ Gaaffilee ciccimoo gaafadhu (Ask tougher question.)
- ❖ Gaaffilee gaaffileerraaa maddan (ask follow-up questions) gaafadhu.
- ❖ Odeeffannoowwan siif hin galle irra deebi'ii odeef-kennaa (Interviewee) kee gaafadhu.
- ❖ Gaaffii dhumaa gaafadhu (ask last questions)
- ❖ Odeeffannoo dabalataa yoo qabaate odeefi- kennaa kee affeeri.

- ❖ Hatattamaan irra deebi'ii gaaffilee kee ilaali yoo kan irra dabarte qabaatte gaafadhu.
- ❖ Odeefi-kenna (Interviewee) galaateeffadhu (Thanks ur sources)
- ❖ Lakk. Bilbilaa keessan wal- jijjiiraa.
- ❖ Waan ittiin waraabduu cufi,yaadannoo kee fudhadhuuti deemi.

Maddoota Oduu (sources of news)

1. Maddoota eeggaman (Predictable Sources)

Isaan kunneen maddoota oduu yeroo maraa sabqunnamtiileen fayyadaman yoo ta'u isaanis: oduuwwan sabqunnamtiilee birootiin gadi lakkifaman, gabaasota haaraa bahan, Barruulee ,Galaalchota, maxxansaalee garaa garaa fi kkf.

2. Maddoota tasaa/ hin eeggamne (Unpredictable Sources)

Maddoonni kunneen kan hin eeggamnee fi gabaasaan mataan isaa waan oduu ta'u barbaadee kan qopheessuudha. FKN: balaawwan garaa garaa tasa uumaman.

3. Maddoota karoorfaman (planned Sources)

Isaan kun maddoota oduu eeggamaniin wal fakkaatu. Haata'uu malee, maddoonni oduu karoorfaman wantoota guutumaa guututti Gabaasaan ni uumama jedhee itti amanuudha.

Fkn: Kabaja Ayyaanotaa, jijjiiraa bara haaraa, labsii baajata waggaa fi kkf.

Walumaa galatti Gabaasaan tokko oduu kan argatu:-

- ❖ Iddoo taateen tookko itti uumame ykn odeeffannoo itti argame deemuudhaan
- ❖ Namoota taatee uumame sana qabatamaan argan gaafachuudhaan
- ❖ Maddoota oduu sadarkaa lammaffaa ta'an kanneen akka: gabaasota, ragaalee barreeffamaa garaagaraa qorachuudhaan dhugummaa isaa mirkaneessuun funaanuu

Gaaffilee 6n oduun tokko deebisuu qabu (5W and 1H questions)

1. Eenyu (who)

Kunis gaaffilee:

- Odeeffannoo kana keessaatti eenyutu jira/hirmaate?
- Odeeffannichi eenyufaa irratti dhiibbaa geessuu danda'a?

2. Maali (what)

Kunis gaafilee maaltu uumamae?, maal gabaasuuf jedha? jamaan oduu kan irraa maal hubatu? ummanni odeeffanno kana irratti maal jedhafi kanneen biro deebisuu qaba jechuudha.

3. Eessa (where)

Gaffilee akka: wanti kun eessatti uumame?, eessa demee odeeffannoo kana funaanuu qaba? Odeeffannoon kun garamitti/eessatti deema jira/ kan jedhuu fi kanneen biro deebisuu qaba jechuudha.

4. Yoom (when)

Wanti kun yoom uumame? Odeeffannoo kana yoom gabaasuu qaba kan jedhan deebii argachuu qabu.

5. Maaliif (why)

Wanti kun sababa maaliif uumame? Odeeffannoon kun hawaasaaf maaliif gabaafama? Kan jedhan deebi'uu qabu.

6. Akkamitti (how)

Wanti kun akkamitti uumame?

2.1 Qaamolee oduu (parts of news)

2.6.1 Mata duree oduu (Headlines)

Mata dureen oduu yeroo hundumaa jalqaba irratti barraaha.

❖ Faaydaa Mata duree oduu (functions of headlines)

Mata dureen oduu haala gaariidhaan barraahe xiyyeeffannoo argata ykn dubbistoo ykn dhaggeeffattoota hawata. Jamaan oduu tokko dubbisuuf ykn dhaggeeffachuuf mata dureen oduu murteessaadha. Kanaafuu barreessaan miidiyaa tokko mata duree oduu wayta barreessuu akkaataa dubbistoota ykn dhaggeeffattoota harkisuu danda'uun xiyyeeffannoodhaan barreessuu qaba. Isaan armaan gadii faaydaa mata duree oduuti:-

A. Odeeffannoon addaan baasuuf (It identifies the story):

kana jechuunis mata dureen oduu tokko oduu tokko isa biraa irraa addaan baasuuf tajaajila.

B. Odeeffannoo sadarkeessuudhaaf (It grades stories):-

Kana jechuun keessumattuu miidiyaa maxxansaa irratti mata dureewwan odeeffannoo baay'ee barbaachisoo ta'anii gurguddatanii waayta barraahan kan odeeffannowwan barbaachisummaan isaanii laafaa ta'an xixiqqaatanii barreeffamu waan ta'ee mata dureen oduu odeeffannoowwan sadarkeessuudhaaf ni fayyada. Akkasumas miidiyaa tamsaasaa keessatti odeeffannoon baay'ee barbaachisoo ta'an mata dureen isaanii hangafoota oduu keessatti hammatamu.

C. Qabiyyee oduu tokko ibsuuf (To index the content of the news story)

Kana jechuun mata dureen oduu keessumattuu miidiyaa tamsaasaa keessatti qabiyyee oduu yeroo sanaa ibsuuf kan fayyadu yoo ta'u miidiyaa maxxansaa irratti immoo fuula jalqabaa irratti gaggabaabbatee barraahe qabiyyee fuulota keessaa dubbistootatti himuudhaan dubbistoonni odeeffannoon barbaadan akka filataniif fayyada.

D. Odeeffannoon gurguruudhaaf (To sell a story)

Mata dureen oduu/ odeeffannoo maxxansaa haala gaariin yoo barraahe dubbistoota harkisuu danda'a waan ta'eef galaalchi ykn barruun tokko dubbistoota hedduun akka bitamuuf mata dureen oduu shooraa olaanaa taphata.

E. Fuula bareechisuudhaaf (Beautification of the page)

Mata dureen oduu haala bareedaa fi miidhagina qabuun yoo barraahe bareedina fuula sanaa dabaluudhaan dubbistoota harkisuu danda'a.

Qajeelfamoota mata duree oduu gaarii barreessuu (Guides to Effective Headline Writing)

- Oduun mata duree irratti barreessitu sana guutumaan guututti hubachuu
- Mata dureen barraahu gara keeyyata jalqaba oduu ykn keeyyata akeektuutti dubbistoota ykn dhaggeeffattoota qajeelchuu qaba.
- Maxxansaalee irratti mata dureen qubee guddaan (capital letter) barreeffame dubbisuun nuffisiisaa waan ta'eef, qubee xiqqaa fi gurraacha'ee (bold) ta'ee yoo barraahe filatamaadha.
- Oduu guutuu keessaa ergaa murteessaa darbuu barbaachise irratti xiyyeefachuun cuunfuun barreessuu

2.6.2. Keeyyata akeektuu (liidii) (Lead)

Keeyyatni Akeektuun (lead) keyyata jalqabaa ykn keeyyata seensa oduu ta'ee gaaffilee 6n Oduun deebisuu qabu kan keessatti deebi'aniidha. Keeyyatni akeektuun odeeffannoowwan baay'ee barbaachisoo ta'an of keessatti waan hammatuuf, qaama oduu isa murteessaadha. Keeyyatni akeektuun kun oduu guutuu cuunfee waan of keessatti qabatuuf hawataa fi sirritti akka dubbifamutti barraahuu qaba. Akka Mencher, (2010) ibsutti dheerinni keeyyata akeektuu jechoota 35 caaluu hin qabu. Kanaafuu, barreessitoonni miidiyaa keyyata akeektuu oduu gabaabsanii karaa salphaa fi ifa ta'een barreessuun barbaachisaadha.

Akaakuu keeyyata Akeektuu/liidii (types of lead)

A. Keeyyata akeektuu/Liidi cuunfaa/ goolabduu (Summary Lead)

Akaakuu keeyyata akeektuu kanaa yeroo hundumaa oduu guutuu sarara muraasaan cuunfee kan dhiyeessuu fi gaaffilee 6n oduun deebisuu qabu Jamaan salphumatti akka hubataniif gargaara. Innis waa'ee oduuffannoo sanaa cuunfee dhiyeessudhaan gara boodaatti akka balballoomsamu taasisa. Akkasumas qabxiilee odeeffannicha keessatti ijoo ta'an irratti xiyyeeffata.

FKN:

Muummeen Ministeeraa Ingliizi Tereesaa Meey Dilbata dhufu gara giddugala bahatti imaluuf. (mata duree oduu)

Muummittiin Ministeeraa Ingliizi Tereesaa Meey Dilbata dhufu irraa jalqabee guyyota 3f biyyoota giddugala bahaa Sawud Arabiyaa, Yuunaaytid Arab Imireet fi Kuwaataar kan daawwatan yoo ta'u, daawwannaa isaaniitiinis haala walitti dhufeenya biyyaalee kanneenii fi biyyaa isaani gidduu jiru cimsuu irratti Aangota olaano biyyaalee kanneenii wajjiin ni mari'atu. (liidii)

B. Keeyyata akeektuu/Liidii waraabbii (Quotation lead)

Liidiin waraabbii yeroo hundumaa jecha humna qabu jamaa hennasuma gurra bu'uudhaan odeeffannicha sanaan akka hawataman taasisa. Garuu, Liidiin waraabbii yoo jechi sun barbaachisummaan isaa olaanaa ta'e malee fayyadamuun hin barbaachisu. Jechi liidii keessatti haala waraabbiiitiin dhiyaatus Keeyyata lammaffaa itti aanu keessatti balballoomsamuu qaba.

FKN:

Naayjeeriyaan yeroo keessatti muraasa garee Hidhattoota Bookoo Haaram akka barbadeessitu beeksifte. (mata duree oduu)

Pireezdaantiin Naayjeeriyaa Mohammadau Buhariin gaaffii fi deebii masara isaaniitti Gabaasaa BBC wajjiin taasisaniin "torbee tokko keessatti garee hidhattoota Bookoo haaram ni barbadeessina" jedhan. (Liidii)

Faaydaa keeyyata akeektuu/liidii (functions of lead)

A. Oduu guduunfuuf (to summarise the store)

Keeyyatni akeektuun qabxiilee gurguddoo oduu tokko keessatti hammatamanii jiran qabatee jalqaba irra dhufuudhaan dubbistoonni ykn dhaggeeffattooni salphumatti qabiyyee oduu sanaa akka beekan taasisa.

B. Gaaffile 6n deebisuuf (to answer 5W and H questions)

Gaaffileen 6n oduun tokko deebisuu qabu hunduu altokkotti yeroo hundumaa keeyyata akeektuu keessatti deebi'uu baatanis Isaan baay'ee barbaachisaa ta'an hafuu hin qaban.

C. Dubbistoonni odeeffannoo sana addaan baasanii akka hubataniif (Furnish The Audince/reader With Identification)

Wolumaa galatti keeyyatni akeektuun/Liidiin faaydaalee armaan gadi qaba:-

- Dubbistoota/ dhaggeeffattoota harkisuuf
- Fedhii dubbistoota/dhaggeeffattota keessatti uumuuf
- Mata duree oduu barreessuuf
- Odeeffannoo baay'ee barbaachisaa ta'e jalqabarratti fiduuf

Qajeelfamoota keeyyata akeektuu/liidii barreessuu (guides to effective lead writing)

- Liidii oduu wayta barreessinu qabiyyee oduu sanaa guutuu osoo hin taane qabxii ijoo oduu sana keessatti hammatame barreessuu qabna.
- Yeroo hundumaa liidiin keeyyata jalqabaa oduu waan ta'eef dubbistoota ykn dhaggeeffattoota harkisuuf jecha jechoota salphaa fi ifa galoo ta'anitti akka gargaaramte mirkaneessuu qabda.
- **Odeeffannoo dubbistoota ykn dhaggeeffattootatti himuu barbaadde san kallattiidhumaan himuu qabda. Kana jechuun qabxii ijoo odeeffannicha keessaa battalumatti himuudha.**
- **Odeeffannoo yeroon isaa barraahuun barbaachisaadha. Fkn: har'a, torbaan dhufu, kaleessa fi kkf.**

2.6.3 Qaama oduu

Qaamni oduu kutaalee oduu keessaa kan keeyyata akeektutti aanee dhufu yoo ta'u, innis odeeffannoowwan akkaataa barbaachisummaa isaaniitiin walduraa duubaan keeyyata

keeyyatatti qoodee kan dhiyeessuudha. Akkasumas odeeffannoowwan keeyyata akeektuu irratti dhiyaatan gad fageenyaan kan keessatti balballoomsamuudha. Kana keessattis seenduubeen odeeffannoo, ibsa, ilaalcha namootaa, waraabii fi kkf dhiyaata.

Haala praamiidii fuggisoo fayyadamuun oduu barreessuu

Haalli piraamiidii fuggisoo fayyadamuun oduu barreessuu baay'ee baratamaa fi yeroo dheeraa kan ture yoo ta'u innis odeeffannoo tokko qabxiin ijoo isaa keeyyata jalqabaa irratti waan dhiyaatuuf dubbistoonni odeeffannicha hennasuma hubachuu kan dandeessisu waan ta'eef dhaabbileen Miidiyaa hedduun kan itti fayyadamaa jiraniidha. Kana malees, haalli kun barreessitoonni oduu qabxii ijoo oduu sanaa keeyyata akeektuu/liidii irratti dhiyeessuudhaan ballina isaa akkaataa barbaachisummaa isaaniitiin akka kaa'aniif garagaara.

Faaydaa tooftaa piraamiidii fuggisoo fayyadamuun oduu barreessuu

- ❖ Dubbistoonni hatattamatti qabiyyee odeeffannichaa akka hubatan taasisuuf
- ❖ Mata duree oduu sirriitti barreessuuf
- ❖ Odeeffannoo dubbisuudhaaf haala mijaa'aa uuma
- ❖ Haala salphaadhaan akka gulaalamuuf gargaara
- ❖ Dubbistoonni nuffii malee akka dubbisanii garagaara.

Fakkenyaaf, balaan konkolaataa tokko mudatee namoota hedduun yoo miidhe odeeffannoo kana haala piraamiidii fuggisoo fayyadamnee akka armaan gadiitti barreessuu dandeenya:-

Qabxiilee Barreessaan miidiyaa tokko osoo oduu hin barreessin dura xiinxaluu qabu

❖ Odeeffannoon guutuu ta'uu

Kana jechuun barreessaan miidiyaa osoo oduun barreeffssuu hin eegalin odeeffannoon harkaa qabu gaaffilee 6n oduun tokko deebisuu qabu akka deebisuu danda'u mirkaneessuu qaba.

- ❖ Odeeffannoo barreeffamuu Qaamni dhimmi illaallatu wajjiin afagaaffii gaggeessuu fi odeeffannicha mirkaneessuu.
- ❖ Waa'een odeeffannoo barraahuu sana gutumatti hubatamuu.

Oduu miidiyaa tamsaasaa barreessuu

Oduu miidiyaa tamsaasaa wayta barreessinu qabxiilee armaan gadii irratti xiyyeefachuun barbaachisaadha:-

A. Sirna tuqaalee (punctuations)

Oduun miidiyaa tamsaasaa keessumattuu Raadiyoofi TV wayta barraahu sirni tuqaalee xiyyeeffannoo guddaa itti kennamee barraahu qaba.

Fknf. Mallattoo waraabbii jecha ykn dubbii nama tokko kallattiidhaan himuu yoo barbaanne kan itti fayyadamnu yoo ta'u, mallattoo qoodduu immoo osoo dubbisnuu iddoo hara galfii (pause) itti gargaaramna.

B. Wabeeffachuu (Attribution)

Odeeffannoon tokko sassaabamee oduun yoo barreeffamu Qaamni odeeffannoo kenne sun wabeeffamuu qaba. sababni isaas, jamaan odeeffannoo sana qabatamummaa akka mirkaneessaniif waan gargaaruuf.

Fkn:

Itti Gaafatamaa Waajjirichaa kan ta'an obbo Abdiin akka dubbatanitti.....

Gabaasni BBCn har'a baase akka ibsutti.....

Muummichi ministeeraa biyyattii akka jedhanitti.....

C. lakkoofsotaa fi mallattoolee

Odeeffannoon Miidiyaa tamsaasaa qilleensarratti waan dubbifamaniif lakkoofsoota baay'ee ta'an dubbisuun baay' rakkisaadha. Kanaafuu lakkoofsota 1-999 jiran lakkoofsaan yoo barraahan 999 oli kan jiran immoo jechaan barraahu qabu. Akkasumas lakkoofsi 1 qubee "L" xiqqaan (l) waan wal fakkaatuuf lakkoofsa 11 (kudha tokko) wayta barreessinu jechaan barreessuu qabna.

FKN:

Gamtaa Awurooppaa diinagdee Itoophiyaa deeggaruudhaaf Birrii 51,444,550, 000 Arjoome.

Odeeffannoo armaan olii kana qilleensarratti dubbisuun rakkisaadha. Mallattooleen garaagaraas dubbisaa oduu qilleensaraatti rakkisuu waan danda'aniif jechaan barraahu qabu.

Fkn:- \$= Doolaara %=Dhibbeentaa/persantii fi kkf

D. Umrii (ages)

Barbaachisummaan isaanii olaanaa yoo ta'een ala oduu keessatti umrii namootaa barreessuun hin barbaachisu.

FKN:

- Dargaggoon waggaa 25 lammii Inglilaand guyyaa kaleessaa Aacterii beekkamtuu biyya Kanaadaa Keerii Ismiiz wajjiin gaa'ila isaa raawwate.
- Guyyaa kaleessaa Balaa Ibddaa Magaalaa Adaamatti mudateen lubbuun namoota 25 kan darbe yoo namoota balaa kanaan lubbuun isaanii darbe keessaa shan daa'imman waggaa lamaa gadiit.
- Manguddoon waggaa 85 lammii Jarman Dubree wagaa 22 wajjiin gaa'ila isaa raawwate.

F. Gabaajeewwan (abbreviations)

Ergaan ykn odeeffannoo miidiyaa tamsaasaatiin (Raadiyoo fi TV) darbuu yeroo tokko darbinaan waan irra hin deebineef dubbistoonni akka miidiyaa maxxansaa irra deebi'anii ilaaluuf carraa hin qaban. Kanaafuu, oduu miidiyaa tamsaasaa keessatti gabaajeewwan beekkamoo hin taane fayyadamuun gaarii miti maqaa guutuu isaanii barreessuun barbaachisaadha.

FKN: Gabaajeewwan bebeekkamoo

- UNESCO
- UN
- UK
- NATO
- U.S

F. Maqaa fi mata duree maqaa (name and titles)

Oduun miidiyaa tamsaasaa wayta barraahu yeroo hundumaa mata duree maqaa dura barraahu qaba.

Fkn:-

Dokter Riik Machaar,
Injiner caalaa Galataa

G. Waraabbii (Quotation)

Wayta oduu miidiyaa tamsaasaa barreessinu jechoota ykn dubbii namootaa humna qaban (powerfull speech) kallattiin waraabbii keessaa galchinee barreessuu qabna.

Raadiyoof barreessuu (Radio Scripts)

- Oduun/odeeffannoon raadiyoo waan ijaan hin mula'anneef, salphaafi baay'ee kan nama harkisu ta'uu qaba.
- Odeeffaannoon raadiyoodhaan darbu bifa waliin dubbii (conversation) fakkaataun barraahuu qaba.

The secret of writing for radio is quite simple.
Simplicity. It's as if we're having a

- ❖ Radio lovers often say that you get the best pictures on radio. In other words, what is being said on radio allows the audience to create pictures in their minds about what is happening, and because of this, the best writing for radio allows people to visualize what is being described. Too many facts packed together will cause confusion rather than pictures.

- Oduun/odeeffannoon raadiyoo darbu ijaan waan hin mul'anneef sammuu dhaggeeffattootaa keessatti bifa fakkii taatee sanaa uumuu danda'uu barraahu qaba.

One of the strengths of radio is that it talks to the individual rather than a mass audience. In other words, although radio is broadcast to hundreds of people simultaneously, good radio makes each listener feel as if they are being spoken to personally. One of the ways it does this is to speak to people, rather than read to them, so scripts have to sound as if they are coming from the mind of the broadcaster – like part of a conversation – rather than something that is being read.

The key to good writing is simple thoughts simply expressed. Use short sentences and short words. Anything which is confused, complicated, poorly written or capable of

The key difference between writing for print and writing for radio is that in radio you have one chance to get your story across. Listeners cannot rewind the broadcast to work out what you are saying, or ask questions about something they do not quite understand. For those reasons it is important that your writing is logical and progresses at an even pace. Work out what points you need to make, and then connect them in a way that makes sense.

- ❖ Tamsaasa raadiyoo keessatti jamaan waan hingalleef hennasuma si gaafachuu ykn waan ati sirreessuu qabdu sitti himuu waan hindandeenyeef, barreeffama kee dursiteetuma haala hubatamuufi sirritti ifa ta'een qindeessu/barreessuu qabda.

Unlike print, radio listeners can't go back to the part they've missed. It has to be clear the first time, because there is no second chance.

- ❖ Akka Televizhiinii suuraawwan fi Viidiyoowwan jechoota gargaaran waan hin jirreef barreeffamni Raadiyoof barreeffamu bifa addeessaattin qindaa'uu qaba.

Unlike TV, there are no pictures to reinforce your words. That means your script has to do all the describing. It also has to grab the listener's attention. You can't back into the main point - you have to get to it quickly without a long preamble.

Unlike Internet, it's not available for weeks at a time. You have one, and only one, opportunity to make an impact.

- Radio is personal - you're talking to one person at a time. That's why your writing has to sound like it is "talked", not read. Lectures don't work on radio. Your script can't be just "read". It has to be performed.

Radio writing has to be tight and clear, and above all, interesting. Over-the-air radio has been called the theater of the mind, because good writers can conjure up images for listeners. But most radio news is heavily formatted into tiny story slots, so you need to be as clear, descriptive, and direct.

Televizhiiniif Barreessuu (writing TV Script)

Televizhiiniin miidiyaa suur-sagalee waaan ta'eef humni namaa hojii isa irratti hirmaatu kan Raadiyoo ni caala. Kana jechuunis oduu TV tokko funaanuuf gabaasaan (reporter) fi ogeessi kaameeraa (cameraman) waliin ta'anii qindoominaan hojjatu.

Gabaasaan TV tokko wayta oduu funaanuuf deemu ogeessa kaameraa isa waliin ta'uudhaan taatee (scene) barbaachisoo ta'an hundaa waraabuun barbaachisaadha. Yoo kana hin taane, oduun barraahu suur-sagalee (video element) waraabame jiru sanaan yoo wal hin gitne fudhatamummaan/daawwatamummaan inni daawwatoota biratti qabu gadi bu'uu danda'a.

Kanaafuu, Gabaasaan TV tokko dursee suur-sagalee oduu barreessuuf jedhuu san sirriitti ibsu danda'u akkamitti akka waraabamu irratti karoofatee waraabbaachuu qaba. Sana booda jechoota suuraa waraabbate sana haalaan ibsuu danda'u fayyadamee barreessuu qaba.

Miidiyaa maxxansaatiif barreessuu (writing for print)

Miidiyaa maxxansaatiif wayta barreeffamu qajeelfamoota barreeffama miidiyaa gaarii barreessuu kan hordofnu yoo ta'u qabxiilee armaan gadi xiyyeeffannoo keessaa galchinee barreessuu qabna.

- Barreeffamni maxxansaalee dubbistoota nuffisiisuu danda'a waan ta'eef wayta barraahu **rogni bitaa fi mirgaa** walqixxaatee (justified) ta'ee barraahu qaba.
- Dubbifamuma maxxansaa tokkoof **Mata dureen** odeeffannoo murteessaadha. kanaafuu, mata dureewwan odeeffannoowwan maxxansaa mata dureewwan salphumatti dubbistoota harkisu ta'uu qabu.

- **Ibsitoota suuraa (captions).** Ibsituun suuraa maxxansaalee irratti barreeffama gabaabaa suuraa gara jalaatti waa'ee suuraa sanaa ibsu yoo ta'u innis suuraa ilaallamaa jiru sanirratti odeeffannoo dabalataa kennuuf kan fayyaduudha. Kanaafuu, dubbistoonni odeeffannoo tokko salphumatti akka hubataniif suuraa odeeffannoo sanaaf ibsa (caption) gabaabsanii barreessuun barbaachisaadha.
- **Suuraa (pictures).** Dubbistoonni yeroo baayyee maxxansaalee dubbisuudhaaf surraawwaniin hawatamu. Suuraan haala gaariidhaan ibsituu suuraa wajjiin qindoomee barreeffame dubbistoonni yoo yeroo hin qabaaneeyyuu odeeffannoo sana akka dubbisaniif dhiibbaa irratti uuma waan ta'eef suuraawwan dubbistoota hawachuu danda'an fayyadamuun barbaachisaadha.arbaachisaadha.

Toora Interneetiif barreessuu (writing for online)

Jechi 'Internet' jedhu jechoota lamaan; 'international' jedhuu fi 'network' jedhurraa kan walitti dhufe yoo ta'u innis walitii hidhamiinsa (network) idila addunyaa jechuudha.

Akkasumas 'interneetii' neetworkii neetworkiiti. Kana jechuun toorri interneetii daangeffama osoo hin qabaatin odeeffannoo addunyaa kana guututti tamsaasuun kan itti danda'amuudha.

Odeeffannoon toora interneetii gubbatti barreeffamu qajeelfamoota barreeffama miidiyaa gaarii hordofuu kan qabuufi qabxiilee armaan gadii irratti xiyyeefachuun barbaachisaadha.

A. Guutummaa (Efficiency)

Toora interneetii gubbatti odeeffannoon barreeffamu guutuu ta'uu qaba. Odeeffannoo ciccitaa fi qabxii ijoo isa salphumatti argachuun hin danda'amne hordoftoota (audience) irraa yeroo fixuu Akkasumas jibbamu danda'a waan ta'eef barreessitoonni odeeffannoo toora interneetii karaa guutummaa qabuun barreessuu qabu.

B. Salphaa ta'uu (Simplicity)

Odeeffannoon toora interneetii gubbatti barraahu jechoota salphaa fi kallattiidhaan dubbistootaaf kan galu ta'uu qaba.

C. Sirrummaa (accuracy)

Barreessaan Odeeffannoon toora interneetii tokko sirrummaa odeeffannoo sanaa osoo hin mirkaneessin tamsaasuu hin qabu. Sababni isaas, odeeffannoo sirrii hin taane toorri interneetii tokko yoo gadi lakkise yeroo biraatiif fudhatamummaan toorichi hawaasa biratti qabu waan baduuf xiyyeeffannoodhaan odeeffannoo tamsa'uuf jedhu sirrummaan isa ilaalamuu qaba.

BOQONNAA 3

Fiicharii Barreessuu (Feature Writing)

Hiika Barreeffama Fiicharii

Barreeffamni Fiicharii odeeffannoo haala miidhagina qabuun barreeffame waa'ee taatee, iddoo, haalaa, hojiilee jiruu fi jireenya namootafi kanneen biroo bal'inaan haala bifa kalaqa of keessaa qabuun dhugaa irratti hundaa'ee dhiyaatuudha.

Barreeffamni Fiicharii Odeeffannoo haala baldhina qabuun dhiyaatu kan namoonni barbaadani fi Odeeffannoo haala gaazexeeffameen dhiyaatu (journalistic) ta'ee fi oduu dhugaa irratti hundaa'uudhaan gadi fageenyaan waa'ee taatee tokko bifa nama hawatuun kan dhiyeessuudha. Gama biraatiin, barreeffamni Fiicharii Miidiyaalee tamsaasaa fi maxxansaa keessatti qabiyyee guddaa qabachuudhaan odeeffannoowwan gadi fageenyaan kan ittiin dhiyaataniidha.

Akkaumas, barreeffamni fiicharii akka oduu cimaa (hard news) hatattamatti qophii gahaa osoo hin goone kan gabaasnu osoo hin taane, yeroo fi iddoo gahaa fayyadamnee odeeffannoo seenduubee, gadi fageenyaa fi haala sammuu jamaa keessatti waa uumuu danda'uun kan dhiyeessinuudha.

Kaayyoon guddaan barreeffama Fiicharii odeeffannoo kennuuf fi bashannansiisuudha.

4.2 Amaloota barreeffama Fiicharii (Characteristics of features)

Barreeffamni fiicharii Asoosamaa miti. Barreeffamni fiicharii karaa madaalawaa fi haala ergaa odeeffannicha sanaa gama maraanuu ibsu danda'uun barreeffama. Gama biraatiin, barreeffamni

fiicharii oduu cimaa (hard news) caalaa Asoosoma gabaabaa fakkaata. Garuu, wanti guddaan Asoosamaa gabaabaa fi barreeffama fiicharii addaan baasu baay'ina fuula barreeffamichaa osoo hin taane, barreeffamni fiicharii odeeffannoo dhugaa ta'uu isaati. Akkasumas barreeffamni fiicharii oduu cimaa caalaa odeeffannoo gadi fageenyaan dhiyeessa. Qabxiileen muraasni armaan gadi amaloota barreeffama fiicharii ibsu.

A. Yeroo dheeraa turuu (Imperishable)

Odeeffannoon barreeffama fiicharii yeroo baay'ee akka oduu yeroon Walitti waaan hidhanneef yeroon irra darbamee akka oduu jibbiinsi guddaan hin qunnamuu. Barreeffamni fiicharii tokko yeroo hundumaa jalatama argachuudhaaf dandeettiin barreessichaa murteessaadha. Kana jechuun barreeffamichi haala gaariidhaan gadi fageenyaan (baldhinaan) kalaqa gara garaa fayyadamuudhaan yoo barraahe carraan inni dubbifamaa turuu dheeraadha. Kanaafuu, barreessitoonni miidiyaa wayta barreeffama fiicharii barreessaan mata duree gaarii filachuudhaan haala nama hawatuun odeeffannoo tokko gadi fageenyaan xiinxalanii barreessuu qabu.

B. Osoo hin fooyyesine deebifamee maxxanfamuu hin danda'u (Cannot be scooped)

Barreeffamni fiicharii tokko qaama biraatiin barreeffame akkuma jirutti fudhatamee maxxanfamuu hin qabu. Yoo akkuma jirutti gara galchuudhaan maxxansiifne hojii kalaqa abbaa biraa fudhachuu ta'a waan ta'eef barreeffama sana irratti odeeffannoo dabalataas ykn haala addaatiin barreessuun barbaachisaadha. Kanaafuu, barreessaan miidiyaa tokko yeroo hundumaa mata duree irratti barreessuu filatee barreessuu qaba.

C. Mata duree tokko irratti odeeffannoo gadi fageenyaa dhiyeessuu (Give in-depth information on topical issues)

Barreeffamni fiicharii mata duree tokko irratti odeeffannoo gadi fageenyaa jamaaf kenna. Kanaafuu, barreessaan barreeffama fiicharii tokko yeroo waan qabuuf mata duree sana irratti qorannoo gadi fageenyaa gaggeessuudhaan odeeffannoo baldhinaan jamaaf dhiyeessuu qaba.

D. Odeeffannoo waqtaawaa hin taane fi guutuu ta'eedha (Delayed and more complete)

Odeeffannoon barreeffama fiichariitiin dhiyaatu yeroodhaan kan sardamuu miti. Sababni isaas odeeffannoon bal'inaan funaanamuudhaaf qorannoon gadi fageenyaa ni barbaachisa waan ta'eef. Akkasumas, odeeffannoon baldinaan dhiyaatu qaamota garaa garaa waan hirmaachisuuf odeennicha haala guutuu fi madaalawaa ta'een akka dhiyaatuuf gargaara.

E. Miidhagina (Colourful)

Barreeffamni fiicharii tokko tokko wayta barreeffamu jechoonnii fi afaan itti fayyadamnu kan oduutiin wali hin fakkaatuu. Kana jechuun sammuu jamaa keessatti fakkii uumuuf jecha kalaqa fayyadamuun barreeffamichatti miidhagina horuudhaan jamaan akka hawataman taasisuun barbaachisaadha.

Akaakuu barreeffama Fiicharii (Types of feature stories)

❖ Fiicharii fedhii/hojii namaa irratti hundaa’ee barreeffamu (Human Interest features)

Akaakuun fiicharii kanaa baay’ee baratamaa fi beekama kan ta’ee fi hojii walii gala hawaasa keessatti hojjataman irratti xiyyeefachuuudhaan fedha namootaa irratti hundaa’ee kan barreeffamuudha. Fiichariin kun haala jiruu fi jireenya namootaa irratti xiyyeeffatamee waan barreeffamuuf jamaan taatee sana keessatti akka waan hirmaatanitti akka yaadan taasisa.

❖ Fiicharii Seenaa nama tokko ibsu (personal profile features)

Gosti Fiicharii kanaas baay’ee barataamaa yoo ta’u, innis Seenaa ykn haala jiruu fi jireenya nama tokko gadi fageenyaan dhiyeessuudhaan namoonni nama seenaan isaa barraahe sana akka hubatan taasisa. Yeroo baay’ee akaakuun fiicharii kanaa namoota hawaasa bal’aa biratti hojii gaarii hojjatanii milkaa’anii fi namoota bebbeekkamoo irratti xiyyeechuudhaan barreeffama.

❖ Fiicharii akkaataa wanti tokko ittiin hojjatamu ibsu (How-to-do)

Fiichariin kun kaayyoon guddaan isaa barsiisuuf waan ta’eef akkaataa wanti tokko itti hojjatamu gadi fageenyaan jamaa barsiisa. Barreessaan barreeffama kanaa namoota muuxannoo qabaniin fi ogeeyyotaa waan sana beekan wajjiin af-gaaffi gadi fageenyaa gaggeessuudhaan haalaa guutummaa qabuun dhiyeessuu qaba. Jalqabbiin fiicharii kanaa faaydaa wanta sanaa jamaatti himuudhaan osoo ta’ee filatamaadha. Gama biraatiin, barreeffama kana keessatti adeemsi wanti tokko ittiin hojjatamu wal duraa duubaan kan dhiyaatuu fi meeshaaleen wanta sana hojjachuudhaaf barbaachisan hunduu keessatti yoo hammataman jamaa haalaan hubachiisuu danda’u.

❖ **Fiicharii Seenaa ibsu (Historical features)**

Fiichariin Seenaa ibsu taateewwan yeroo darban keessatti raawwatamanii fi guddina hawaasaa, diinagdee fi siyaasaa baroota darbanii sanafi kan ammaa kan wal madaalsisu yoo ta’u jamaan taatee baroota darban ta’ame sana har’a irra dhaabbatanii akka ilaalan taasisuu fi bara taateen sun itti raawwatames kan ibsuudha.

❖ **Fiicharii taatee waqtii ibsu (seasonal themes features)**

Akaakuun fiicharii kanaa taatee waqtii murtaa’e tokko keessa raawwatame kan ibsu yoo ta’u yeroo baay’ee dhimmoota waaqtawaa kanneen akka Ayyaana waggaa, jijjiirraa bara haaraa, fi kkf irratti xiyyeeffatee barreeffama.

❖ **Fiicharii oduu (News feature)**

Fiichariin oduu yeroo baay’ee kan barreeffamu oduu hoo’aan dhiyaatu tokko baldhinaan dhiyaachuu kan qabu yoo ta’e odeeffannoon barbaachisu gadi fageenyaan qoratamee haala jamaa sirritti hubachisuun barreeffama.

❖ **Fiicharii imaltuu (The Travelogue features)**

Akkuma maqaan isaa ibsutti gosti fiicharii kanaa kan barreeffamu imala iddoo tokko irraa gara iddoo biratti taasifamu irratti hundaa’eeti. Kana jechuun Gaazexeessaan tokko daandii wayta imalu taatee fi iddoo wayta imala isaatti ilaale wal madaalchisaa haala jamaa fakkii taatee fi iddoo sanaa sammuu isaanii uumuu danda’uun kan barreeffamuudha.

Qaamota Barreeffama Fiicharii (parts of feature story)

➤ **Liidii (lead)**

Barreeffamni fiicharii yeroo baay’ee akka oduu mata duree (headline) hin qabu. Odeeffannoon barreeffama fiicharii tokko wayta barreeffamu jalqabarratti ykn Liidii irratti jecha gabaabaa waa’ee barreeffamichaa (topic) ibsuu danda’uu fi jamaa hawachuudhaan hanga dhuma barreeffamichaatti dubbisiisuu danda’u filachuudhaan barreeffama. Liidii keessatti barreessaan barreeffama fiicharii bifa kalaqa (creative) fi addeessuutiin (descriptive) ta’een dhiyeessuu fi

odeeffannicha sana qusachuudhaan dubbistoota/dhaggeeffattoonni akka odeeffannicha dubbisuudhaaf jarjaran (suspense) gochuu qaba.

➤ **Walqabsiiftota yaadaa (transitions)**

Walqabsiiftonni yaadaa barreeffama fiicharii keessatti jamaa yaadota wal fakkaatan iddoo tokkotti argachuudhaan odeeffannoo sana haalan akka hubataniif gargaaru. Kunis odeeffannoowwan gadi fageenyaa qorannoo, Afgaaffii, sakatta'iinsaa fi kanneen birootiin argaman akkaataa wal fakkeenya ykn Walitti dhiheenya isaaniitiin akka qindaa'aniif gargaaru.

➤ **Waraabbiwwan (quotes)**

Barreeffamni fiicharii uumama isaatti bal'inaan/gadi fageenyaan odeeffannoo waan dhiyeessuuf ilaalchota namoota gara garaa dhimma irratti barraahu sanarratti funaanee bifa waraabiitiin kaa'uudhaan jamaa haala hawataa ta'een barreeffamicha akka dubbisaniif/dhaggeeffataniif fayyada. Barreessaan barreeffama fiicharii tokko kana gochuu kan danda'u wayta odeeffannoo funaanutti Afgaaffiiwwan ciccimaa gaggeessuun, keessumattuu gaaffilee akka “Akkamitti ?” fi “maaliif ?” jedhan yoo gaafate yaada/ilaalcha namoota haala gaariin sassaabachuu danda'a. Kana jechuunis, yaada namootaa akkuma jirutti garagalchuu osoo hin taane ilaalcha adda ta'e ykn yaada gaarii/bilchaataa ta'e waraabbii keessa galchinee barreessuun barbaachisaadha.

➤ **Goolaba (conclusion)**

Goolaba barreeffama fiicharii keessatti sammuu dubbistoota/dhaggeeffattootaa keessatti waan hin dagatamne tokko uumuuf jecha cimaa waa'ee guutuu barreeffama sanaa bakka bu'uun xumuruun barbaachisaadha. Kanas gochuun kan danda'amu waraabbii cimaa sammuu dubbistoota/dhaggeeffattootaa keessatti waa uumuu danda'a jennee itti amannee fi jecha guutuu barreeffamichaa guduunfuu danda'u yoo fayyadamne goolaba barreeffamichaa miidhaaksuu dandeenya.

BOQONNAA 4

Bu'uraalee Barreessuufi Gulaaluu

Barreeffamni miidiyaa haala guutuu, salphaa, hiika qabuu fi ifa galeessa ta'een yoo hin barroofne fudhatamummaan inni jamaa biratti qabu kufuu danda'a. Kanaafuu, odeeffannoon tokko osoo ija ykn gurra ummataa hin ga'in dura xiyyeeffannoodhaan barraahu fi gulaalamuu qabu. Qajeelfamoonni ijoo armaan gadii qajeelfamoota odeeffannoon miidiyaa tokko osoo hin tamsa'in haala ittiin barreeffamuu fi gulaalamuu qaban kan ibsaniidha.

Qajeelfama Seerluga sirriitti fayyadamuun (Principles of standard usage)

Qajeelfamni seerluga sirriitti fayyadamuu kun kan irratti xiyyeeffatu wayta odeeffannoon miidiyaadhaaf tamsa'uuf jedhu barraahu seerluga sirrii fayyadamuu akka qabnu kan ibsuudha.

A. Afaan sirrii fayyadamuun (Use Technically Accurate Language)

Odeeffannoon miidiyaadhaan darbuuf barraahu erga barbaadame jamaa hubachiisuuf barreessitoonni odeeffannoo Afaan sirrii fayyadamuu qabu. Kunis kan danda'amu jechoonni fayyadaaman seerluga Afaanicha kan hordofan ta'uu isaanii mirkaneessuun barbaachisaadha.

B. Jechoota Idileetti fayyadamuun (Use the Appropriate Level of Formality)

Odeeffannoon miidiyaa kamuu hawaasaa bal'aa iddoo garaa garaa fi sadarkaa garaa garaa irraa jiru bira waan gahuuf jechoota idilee fayyadamuun ergaa barbaadame hawaasa biraan gahuun barbaachisaadha.

C. Himoota dhedheeroo/ bal'aa fayyadamuun dhiisuu (Avoid Bulky Sentences)

Jamaan ergaa miidiyaa tokko kan hubatan yoo odeeffannoo jechoota salphaadhaan addaan qoqqoodamee ergaa barbaadame dabarseedha. Odeeffannoon jechoota baay'ee bal'aa fi dheeraan barraahe keessumattuu miidiyaa tamsaasa irratti ergaa barbaadame dabarsuu irratti rakkisaadha. Kanaafuu, yeroo hundumaa barreessitoonni miidiyaa odeeffannoo tokko jechoota salphaatti addaan qoqqodanii barreessuu qabu.

D. Galumsa maqaa fi bamamaqaa sirrii fayyadamuu (Make Sure Nouns and Pronouns Agree)

Maqaafi ibsitoonni maqaa haala qidoomina qabuun yoo barraahan dubbistoonni/dhaggeeffattoonni ergaa miidiyaa tokko haala salphaadhaan akka hubataniif gargaara.

E. Sirna Tuqaalee sirriitti fayyadamuu (Keep Punctuation Simple)

Barreeffama miidiyaa keessatti sirni tuqaalee kanneen akka:- mallattoo gaaffii , qoodduu jabaa, qoodduu, tuqlamee, sarara xiqqaan baay'inaan kan fayyadaniidha. Sirni tuqaalee haala dubbistoonni odeeffannoo tokko ittiin dubbisan kan hubachiisu yoo ta'u, miidiyaa Tamsaasaa irratti haala jechi tokko itti sagaloomus kan ibsaniidha.

Qajeelfama Afaan salphaatti fayyadamuu (Principles of simple language)

Milkaa'ina Hojii miidiyaatiif qabxiin ijoo Afaan salphaa fi sirrii fayyadamuudha. Kana gochuuf qajeelfamoonni armaan gadi barbaachisoodha.

A. Barreessuu osoo hin eegalin dura itti yaadi (Think Before You Write, Then Write Logically)

Barreeffama miidiyaa tokko wayta barreessuuf jennu dura wanti barreessuuf jennu haala barbaanneen qindaa'ee sammuutti nuuf dhufuu dhabuu danda'a. Kanaafuu, osoo barreessuu hin eegalin maal barreessuu akka qabnuu jechoota akkamii yoo fayyadamne dubbistoota/dhaggeeffattoota keenya hubachiisuu akka dandeenyu erga itti yaadnee booda barreessuu qabna.

B. Akka haala dubbii ofiitti barreessuu (Write Naturally)

Barreesitoonni miidiyaa jechoota yoo barreessaan haala dubbii ofii dubbataniin barreessuu fi akkasumas miidiyaa tamsaasaa irratti qilleensa gubbatti jechoota akka haala dubbii isaaniitti sagaloomsuu qabu.

C. Irra deddeebii jechoota hambisuu (Avoid Redundancies)

Barreeffama miidiyaa keessatti jechoonni irra deddeebi'an faaydaa hin qaban. Sababni isaas jechi duraan jedhame hiika ykn ergaa dabarsee jira waan ta'eef jechoonni irra deddeebi'an yeroo fi iddoo qisaasessuun ala faaydaa hin qaban. Kanaafuu, barreeffama miidiyaa keessatti irra deddeebii jechoota walfakkatanii hambisuun barbaachisaadha.

D. Jechoota biyya alaa fayyadamuu irraa of qusachuu (Avoid Foreign Constructions)

Jechoota biyya alaa baay'inaan barreeffama miidiyaa keessatti yoo fayyadamne dhaggeeffattoota ykn dubbistoota hubachiisuu waan hin dandeenyeef ergaan darbuuf barbaadame haala barbaadameen darbuu dhabu danda'a. Kanaafuu, hamma danda'ametti jechoota biyya alaa maqaa ykn hiika isa biyya keessaa bakka isa b'uu danda'u filachuun barreessuun dubbistoota ykn dhaggeeffattoota hubachiisuu danda'uu qabna.

E. Himoota gabaabaa fayyadamuu (Use Short Sentences)

Gaazexeessitoonni yeroo hundaa jechoota gabaabaa yoo fayyadaman filatamaadha. Sababani isaas jechoonni dheeroon miidiyaa maxxansaa irratti iddoo kan qisaasessuu fi miidiyaa tamsaasaa irratti yeroo kan fixuu fi erga barbaadame salphumatti dhaggeeffattoota ykn dubbistoota hubachiisuu waan hin dandeenyeef jechoota gabaabaa fayyadamuun barbaachisaadha.

F. Gocha raawwataa filachuu (Prefer Active Voice)

Gochimni raawwataan qaamni tokko gocha raawwachuu isa kallattiin kan ibsuudha. Wayta barreeffama miidiyaa barreessinu gochima raawwatama filachuun barbaachisaadha.

Fkn 1:- **gochima raawwatamaa**

- Biiron qonnaa Oromiyaa Teknolojiiwwan qonnaa haaraa qotee bultoof rabsaa jira.

Fkn 2:- **gochima irraawwatamaa**

- Teknoolojiiwwan qonnaa haaaraa Biiroo qonnaa Oromiyaatiin Qonnaan bultootaaf rabsamaa jiru.

Odeeffannoowwan lamaan armaan olii keessaa isa fkn tokkoffaa irratti kenname yoo filanne gaariidha.

Qajeelfama Afaan Hiika qabutti fayyadamuun (principles of meaning full language)

Ciminni guddaan barreessitoota miidiyaa Afaan hiika qabutti fayyadamuudhaan ergaa barbaadan dubbistoota ykn dhaggeeffattoota hubachiisuudha. Kana gochuuf qajeelfamoonni armaan gadii shoora olaanaa taphatu.

A. Jechoota sammuu keessatti fakkii uumuu danda'an fayyadamuu (Create Word Pictures)

Barreessitoonni miidiyaa ergaa/odeeffannoo tokko dubbistootatti himuuf yoo jedhan haala taatee wanta irratti barreessanii sun sammuu dubbistootaa/dhaggeeffattootaa keessatti qabatama

fakkaatu fakkeessanii barreessuu qabu. Kana jechuunis taatee tokko dubbistootatti himuu qofa osoo hin taane barreeffamumaan agarsiisuu qabna jechuudha.

B. Odeeffannoo haala gooreffameen addeessuu (Use Precise Descriptions)

Barreessitoonni miidiyaa ciccimoon odeeffannoo tokko dimshaashessanii dhiyeessuu osoo hin taane Gooreetti (specific) godhanii dhiyeessu. Kunis odeeffannicha salphumatti akka hubatamuuf gargaara.

Fkn: 1- Warshaa sukkaara Wanjii bara kana kisaaraan mallaqaa hedduu mudate. (general)

Fkn: 2- Warshaa sukkaara wanjii bara kana Kisaaraan mallaqaa Birrii Miiliyoona 10 mudate. (Specific)

C. Jechoota nuffisiisoo jechoota birootiin bakka buusi (Replace Cliches With Original Words)

Jechoonni yeroo baay'ee irra daddeebiidhaan namoonni hedduun fayyadaman gurra dhaggeeffaattoota fi ija dubbistoota nuffisiisuu danda'u. Kanaafuu, barreessaan miidiyaa tokko jechoota hawaasa keessatti baay'ee hasa'amuun namoota hedduu biratti jibbamaa/nuffamaa jiru fayyadamuun barreessuu hin qabu.

Gulaaluu

3.4 Sadarkaalee gulaallii

Barreeffamni miidiyaa tokko gulaalamee miidiyaaf darbuuf Sadarkaalee sadan armaan gadi keessaa darbuu qaba

3.4.1 Irra deebiin ilaalu (Revising)

Akka Camp (1998) ibsutti Irra deebiin ilaalu jechuun Adeemsa barreeffama barreessine tokko irra deebinee/keessaa deebinee ilaaluuti. Gama biraatiin irra deebiin ilaalu jechuun barreeffama barraahe tokko hojii jalqabaa irraa hanga dhumaatti akka haaraatti ija haaraan dubbistoota ykn dhaggeeffattoota odeeffannichi bira gahuuf jedhuu ta'anii ilaalu jechuudha. Adeemsa kana keessattis barreessaan miidiyaa tokko gaaffilee armaan gadi of gaafachuu qaba:-

- Faaydaan odeeffannoo kanaa ifaa?
- Akkaataan odeeffannicha ittiin qindaa'e sirrii dhaa?
- Himoonni hunduu waan ibsu barbaadan ibsanii jiruu?

- Walqabsiiftonni yaadota akka barbaadametti wal qabsiisanii jiruu?
- Jechoonni ifaa fi Gooreffamanii jiruu?
- Jecha haala nuffisisuu danda'uun faaydaa irra oole ykn hin barbaachifne jiraa?
- Ergaawwan barraahan bifa gochima raawwataatiin barreeffaniiruu? Kan jedhuu fi kanneen biroo of gaafachuun qaba.

3.4.2 Gulaaluu (Editing)

Dandeettiin gulaaluu dhimma ijoo barreessaa miidiyaati. Gulaaluun Adeemsa barreeffama irra deebiidhaan ilaalame qabxiilee jahan (six Cs) barreeffamni miidiyaa (media writing guutuu qabu tokko akka guute madaaluuti. Qabxiileen jahan kunneen armaan gadiitti ibsamaniiru:-

- ❖ Odeeffannoo barreeffame ifaa (Is it clear)
- ❖ Odeeffannoo barreeffame guutummaan isaa eeggameeraa (Is it Complete)
- ❖ Odeeffannoo barreeffame Jechoota filatamoodhaan gabaabbatee barreeffameeraa (Is it Concise)
- ❖ Odeeffannoo barreeffame Walduraa duubummaa isaa eeggameeraa (Is it consistent)
- ❖ Sirrummaa (Is it correct)
- ❖ Odeeffannoon madaalawaadhaa (Is it Courteous)

3.4.3 Miirkaneessuuf dubbisuun (proof- Reading)

Mirkaneessuuf dubbisuun Adeemsa barreeffama tokko keessatti dogoggoroota jiran qoratani baasuu fi sirreessuuti. Adeemsa kana keessatti dogoggoroonni qubee, sirna tuqaalee, itti fayyadama jechoota, seer-luga, itti fayyadama lakkoofsootaa, haala barreeffama (typing style) fi kanneen biroo sirreessuun kan keessatti raawwatamuudha.

BOQONNA 5

Dhaadhessa Barreessu (Advertising Writing)

Dhaadhessa (advertising) jechuun maal jechuudha?

Dhaadhessa jechuun odeeffannoo amansiisuudhaaf ykn yaada hawasaasaa jijjiiruuf Akkasumas, yaada dura jiru cimsuudhaaf miidiyaalee garaagaraatiin darbuudha. Gama biraatiin Dhaadhessa jechuun odeeffannoo itti kafalameeti hubachiisuuf fi amansiisuudhaaf hawaasa bira gahuudha.

Akaakuu dhaadhessaa (Types of Advertising)

A. Dhaadhessa Maxxansaa (print Advert)

Kuins dhaadhessa kara miidiyaalee maxxansaa kanneen akka Galaalchaa (News paper), Barruu (magazine) fayyadamuudhaan hawaasa bira gahuudha.

B. Ergaa kallattii (direct mail)

Dhaadheessi ergaa kallatti jedhamu dhaadhessa kallattiidhumaan hanga mana namootaa deemuudhaan gaggeeffamu yoo ta'u innis xalayoota, Biroosheroota, waraqaa beeksisaa xixiqqoo fi kkf kan raawwatamuu fi Yeroo ammaa dhaadheessi kara ergaa toora interneetii (E-mail) raawwatamus as jalatti ramadama.

C. Tamsaasaa (Broadcast Commercial/Advertising)

Kunis dhaadhessa kara Raadiyoo fi TV tiin raawwatamuudha.

D. Dhaadhessa Alaa (out door Advertising)

Akaakuun dhaadhessa kanaa dhaadhessa manaan alaa jedhamees kan beekamu yoo ta'u innis dhaadhessa kara Gabatee beeksisaa (Bill board) daandii gubbaarratti dhaabbatanii fi Poosteroota garaagaraa geejjibaawwan garaagaraa irratti maxxanfamanii fi kkf kan raawwatamuudha.

E. Akka yaadatamutti barreessuu (Make it memorable)

Kana jechuunis barreessaan dhaadhessaa tokko dhaadhessi tokko sammuu dubbistoota/dhaggeeffattoo/daawwattoota keessatti yoomiiyyuu akka yaadatamuuf jecha cimaa miira dubbistoota tuquu danda’u fayyadamuun barreessuu qaba.

Gama biraatiin dhaadhessa miidiyaalee tamsaasaa yoo ta’e irra deddeebiin maqaa Omisha/tajaajila/dhaabbata beeksifamuu san barreessuu fi wayta dubbisnus irra deddeebiin dubbisuun barbaachisaadha. Kunis ergaan miidiyaaleen tamsaasaa akka miidiyaalee maxxansaa osoo hin ta’in turtiin isaanii xiqqaa (heennasuma kan darbuu) waan ta’eef yoo irra deddeebi’ee dubbifame dhaggeeffattoo/daawwattoota hubachiisuu danda’a. Akkasumas muuziqaa duubee (background music) fayyadamuun dhaggeeffattoota hawachuun barbaachisaadha.

Wabiilee (References)

- W. Richard et.al (2004) **MediaWriting: Print, Broadcast and Public Relations.**(*Second Edition*)
Lawrence Erlbaum Associates. london
- Ted, W., (2005) **Broadcast News Writing, Reporting, and Producing.** (Fourth Edition)
Elsevier Inc.
- MacDougal, C.D. (1982). ***Interpretative Reporting.*** New York: Macmillan Publishers Co.
- Newson, D. et al (1988). ***Media Writing; Preparing Information for the Mass Media.*** California:
Wadsworth Pub. Co.
- Mencher, M. (2003), ***News Reporting and Writing*** (9th Edition), San
Francisco:McGraw-Hill
- Moemeka, A. (2000), ***Reporter's Handbook: An Introduction to Effective Journalism,***
Kearney, USA: Morris Publshing
- Baskette, F.K Sissors, J.Z.& Brooks, B.S.(1986). ***The Art of Editing.*** New York: Macmillan
Publishing Company.
- Hennessy, B.(1997). ***Writing Feature Articles: A Practical Guide to Methods & Markets.***
Amesterdam: Focal Press.